

S druge strane, socijaldemokrati su polazili od neke vrste teorije o totalitarizmu. Pošto su Vajmarsku republiku shvatili kao svoju državu, sa kojom su se u potpunosti identifikovali, oni su gledali u komunistima i fašistima, »u ekstremistima s leva i desna«, kvalitativno iste protivnike koji smeraju rušenju republike te su stoga u najmanju ruku objektivni saveznici. Ovim stavom je socijaldemokratija okončala najkatastrofalniju etapu svoje kontrarevolucionarne delatnosti koju je započela 1918. spašavajući Nemačku od proletrske revolucije. Međutim, 1933. kontrarevolucionarna politika socijaldemokratije se pokazala poraznom i po nju samu, jer, kako ističe Trocki, dok je socijaldemokratija spalila buržoaziju od proletrske revolucije, sam fašizam je spasio buržoaziju od socijaldemokratije.⁷ Uočavajući ovu ulogu socijaldemokratije Alfred Zon Retel je naziva automatskim mehanizmom za cepanje radništva. Zato buržoaski režim, koji počiva na liberalnom društvenom uređenju, ne samo što mora biti parlamentaran već se mora i oslanjati na socijaldemokratiju i njoj pružati izvesne ustupke; buržoaski režim koji uskraćuje ove ustupke mora žrtvovati socijaldemokratiju i parlamentarizam, mora naći surogat za socijaldemokratiju i preći čvršćem državnim uređenju.⁸

Pošto su širom Nemačke odredi SS i SA munjevitom akcijom zaposeli domove sindikata i sva mesna uporišta radničkog pokreta, pošto su svi rukovodioci i funkcioneri sindikata odvedeni u KZ logor, otpor nemačke radničke klase paralisana je bez potpore socijaldemokratije. Na mesto sindikata uvedena je prirudna organizacija nacionalsocijalističkog »Nemačkog fronta rada« u kojoj je socijaldemokratska zabluda socijalnog partnerstva pretvorena u fašističku prisilnu zajednicu kapitala i rada. Socijaldemokratija, automatski mehanizam za cepanje radništva, postaje izlišna, a buržoaska fašistička država je odbacuje kao prevaziđeni neefikasni instrument u odnosu na nova integrativna sredstva, institucionalizovani teror i demagogiju.

Neprijateljstvo dve najveće radničke partije omogućilo je u najvećoj zemlji srednje Evrope pobedu fašizma. A kada je 30. januara 1933. proglašen kancelarom psihomata, koji je simbolizovao demonsku bolest zavedene zemlje, nikakav štrajk nije usledio, nikakav građanski rat, nikakva oružana akcija. Na otvoreni teror protiv levice, radničko sindikalno rukovodstvo ne odgovara otporom već stranim proglašenjem od 19. aprila 1933. sa pozivom za učešće u »Danu nacionalnog rada« u šta su nacisti preokrenuli Prvi maj.

BELESKE

¹ Ernst Nolte, THEORIEN ÜBER DEN FASCHISMUS, Kiepenheuer Witsch, Köln, Berlin 1972, s. 22.

² Maksimalizam je bio fuzija starog musolinizma i integralizma, fuzija koja se ostvarila u ratu i koja je negirala reformizam i lenjinizam. Njen najuticajni eksponent je bio Serari. Upr. blize Ignazio Silone DER FASCHISMUS, Europa Verlag, Zürich 1934, str. 51-52.

³ U teoriji se često postavlja pitanje u kojoj se meri uopšte može zamisliti nacionalsocijalizam bez Hitlera. Hajden s pravom ističe da Hitler nije bio nikakav slučaj, on je bio »stanje«, pre svega nemačko stanje. Hitler se isticao izvanrednom sposobnošću povezivanja ideologije sa praksom, organizacije i manipulacije, a kvintenciju njegove tehnike je činila životinjska filozofija »prava jačega« u jednoj svevlastitoj borbi rasa, koja je kulminirala u radikalnoj politici ekspanzije. Karl Dittich Braher podvlači da je u ovim oblicima mišljenja bila u osnovi poluobrazovanost šarlatana zaostalog u pubertetu i lutajućeg vagabunde iz Beča. Sada je ono, međutim, uzdignuto do uobraženog pogleda na svet i učinjeno politički efikasnim sa virtuoznošću instinktivnog demagoga masa.

Slučaj je i Nolteova tvrdnja da je mnogo lakše zamisliti fašizam bez Musolinija nego nacionalsocijalizam bez Hitlera. Hitler, infantilni medicinski monoman (1933/34. ponovo je pročitao celokupna dela Karla Maja) u obnesnoj raspuštenosti svoga bića htio je da bude sve: državnika šef, generalima naredbodavac, ženama šarmer, narodu otac. U monomanijskoj suštini ovoga bića ništa se nije promenilo od Beča 1908. do Rastenburga 1945.

⁴ Upr. W. Abendroth, SOZIALGESCHICHTE DER EUROPÄISCHEN ARBEITERBEWEGUNG, Suhrkamp, Frankfurt/M 1972, s. 101., zatim Reinhard Kühr, DEUTSCHLAND ZWISCHEN DEMOKRATIE UND FASCHISMUS, Hanser ver. München 1939, s. 37. kao i Ossip Flechtinheim, DIE KPD IN DER WEIMARER REPUBLIK, EVA Frankfurt 1969, s. 43.

⁵ Koren ove komunističke strategije, odnosno, ignorisanje svake koalicije sa ostalim buržoaskim partijama, koju je diktirala Moskva, Abendrot traži u porazu kineskog radničkog pokreta. Naime, pošto se koalicija sa Čang Kaj Sekom, koju je sam Staljin zagovarao, pokazala neuspešnom, nepromišljene birokrate su zaključile da će svaka politika sa nesigurnim saveznicima dovesti radnički pokret do katastrofe. Sasvim je opravdano bilo ukazivati na srodnost buržoaskog parlamentarizma i fašizma, ali je potpuno besmisleno bilo iza svakog poteza buržoaske države naslućivati fašizam i denuncirati čitavu socijaldemokratiju kao »levi stub fašizma«. Doduše, u oba državna oblika se neosporno radi o varijantama buržoaske države, ali je, suštinska razlika u tome što buržoaska demokratija u osnovi toleriše razvoj opozicije dok fašizam uništava radnički pokret. Iz poraza nemačkog i italijanskog proletarijata mogu se izvući zaključci koji su od presudnog značaja za izgradnju jedne realne anti-fašističke tragedije. Naime, ona mora početi od toga da i levice ima elementarnog interesa u odbrani buržoaske demokratije od fašizma i da ona, u trenutku fašističke pretnje, mora težiti savezu anti-fašističkih snaga koje su zainteresovane za očuvanje buržoaske demokratije. Jer, ovo je fundamentalna pretpostavka legalne egzistencije radničkog pokreta i uslov potencijalnog razvoja u socijalističku demokratiju.

⁶ Pismo nemačkim komunistima od 8. 12. 1931. u knjizi: Leo Trotzki, EIE WIRD DER NATIONALSOZIALISMUS GESCHLAGEN, Auswahl aus »Schriften über Deutschland«, hrsg. von H. Dahmer, EVA, Frankfurt 1971, s. 63.

U drugom pismu Trocki piše: »Ova Staljinova filozofija je u biti jednostavna. Iz marksističkog poricanja apsolutne suprotnosti ona izvodi poricanje suprotnosti uopšte, čak i relativne. To je tipična greška vulgarnog radikalizma. Ako između demokratije i fašizma nema nikakvih suprotnosti, čak ni u sferi buržoaskih oblika vlasti onda oba režima moraju jednostavno propasti. Zaključak: Socijaldemokratija = fašizam. Iz bilo kakvog razloga se tada socijaldemokratija označava kao socijalfasizam. Šta u tom kontekstu znači socijalni danas nije jasno. (Op. cit. 80.)

⁷ L. Trotzki, op. cit. 294.

⁸ Alfred, Sohn Retel, ÖKONOMIE UND KLASSENSTRUKTUR DES DEUTSCHEN FASCHISMUS, Suhrkamp, Frankfurt/M. 1973, s. 170.

LJUBAVNIK ZA ISTORIJU

milisav savić

Ne zna se tačno kad je moler Mića, zvan Četka, izbio na glas kao vodeći zavodnik naše varoši. Ne zna se tačno ni koji su događaji i koje žene bile presudne za sticanje jednog od najlaskavijih naziva naše varoši. Jedni su tvrdili da se glas o Četki, kao velikom švaleru, počeo stvarati onog trenutka kad je prvi put prevario ženu; drugi, da moler postaje tek malo poznatiji u vreme ljubavi sa ženom direktora naše najveće fabrike, kasnije smenjenog zbog prisvajanja društvenih sredstava; treći — a među njima i ujak — da se naš junak konačno potvrđuje kao ljubavnik velikog formata one noći kada je maturantkinja Ana, zvanična i nezvanična mis naših plaža, korzoa, igranki, berbi, žetvi i svih godišnjih doba, u beloj haljini došla u magacin molerske zadruge i sručila se pred molerove noge!; četvrti, da Mića dobija najlaskaviji naziv naše varoši onog dana kada je prelepa strankinja, koja je obilazila naše manastire, odlučila da u našoj varoši duže zastane, ako ne i za većito, tvrdeći da će za kratko vreme, uz našu pršutu i vino, napisati doktorsku disertaciju u kojoj će nepobitno dokazati da su mazarije molera Četke (Četke — govorila je strankinja) vrednija ostvarenja od nadaleko čuvenih manastirskih fresaka; peti, da je svima postalo jasno da je u našem kraju rođen muškarčina kakav odavno nije, onog momenta kad je najveća varoška kurva, pred čijom je užarenom utrobom, kao pred ikonom, klečalo bar pola našeg mesta, od bitangi do narodnih poslanika, izjavila da je ludo, i prvi put u svom životu, zaljubljena u tog mazala i da, u znak odanosti i vernosti prema svojoj jedinjoj pravoj ljubavi, više neće ni s kim imati posla, pa nudili joj zlatna brda i doline, a ne šamare, psovke i koju paru crkavicu, kao što su to uglavnom do tada činili.

Ujak, nevideni fantasta naše varoši, čovek koji je u svojoj glavi pobrkao osnovne stvari a ne zna gde je nebo a gde zemlja, kad je dan a kad noć, gde prestaje život a gde počinje smrt, tvrdi da je molera Četku, inače njegovog starog prijatelja, varoš izbacila na površinu u onom trenutku kad je on, kao pravi, zdravi izdanak radničko-seljačkog soja, počeo svojom muškošću na rasturu, indirektno ali suštinski jedan, birokratizovani, lažni svet. Ujakove tvrdnje padaju u vreme njegovog strastvenog i svojevrstnog angažovanja u društveno-političkom životu naše varoši? Neverovatno je koliko je ujak bio zaslepljen trenutnim političkim zahtevima, neophodnim u započetoj akciji protiv birokratije i drugih antiradničkih snaga, kada je prečutao činjenice vrlo dobro poznate celoj varoši: da ovaj pastuv u molerskom obličju nije štedito nijednu ženu, pa bila ona iz njegovog »soja«, žena najbližeg kolege, siromaška iz nakrivljene barake, ili žena nekog visokog činovnika, vlasnika prelepe vile, sagradene parama čije je poreklo sumljivo.

Prvo i osnovno pitanje — kad je Mića već izbio na glas kao najveći zavodnik naše varoši — bilo je: kako izgleda ta muškarčina, odnosno nije li on taj prelepi i dugo očekivani princ iz bajke (što bi dobro došlo ujaku, velikom zagovorniku i tumaču narodnog mita)? Na žalost, pred molerovom ružnoćom i ujakova fantazija je ostala nemoćna: u njegovoj anti-hronici, punoj svakojakih čudesa o telesnom izgledu najvećeg ljubavnika naše varoši, ima malo podataka što je vrlo čudno kad se zna na je ujak pripadao onoj vrsti pisaca koja i epizodnu ličnost nije uvodila u priču dok potanko ne opiše njen spoljašnji oblik.

U građi za antihroniku nalazi se jedan upitnik za učestvovanje na izboru najlepšeg muškarca naše varoši, koji je, u korist svojih razvedenih i usamljenih članova, organizovalo Udruženje žena kao završnu svečanost berbe jabuka. Taj, već poznati upitnik, iskucan na običnoj mašini, koji sadrži osnovne podatke o izgledu našeg ljubavnika, verovatno je popunila neka njegova obožavateljka, a kako je on dospelo u ujakov podrum, a ne u Udruženje (moler se na izboru nije pojavio), ostaće jedna od brojnih harmonikaševih tajni. U upitniku su, između ostalih, i ovi podaci:

visina 175
težina 90
obim grudi 120
obim struka 80
obim kukova 100
boja očiju — braon
boja kose — rida.

Na poleđini upitnika ujak je, staro peckalo, napisao: »Zdepast, vrat kao u vola, kratke, krive noge, glava četvrtasta, kosa kao strnjaka, grudi isturene i jake — sigurno bi uspeo na izboru za najružnije.«

Još jedna činjenica govori da se naš junak nije mogao podičiti nekom lepotom: naš fotograf nikad nije njegovu sliku izložio u prozoru svoje radnje, što znači da je najveći otkrivač filmskih talenata smatrao da se ovaj svojom njuškom i prilikom nikad neće nametnuti svetu. I kasnije, kad je na molerovim slikama-razglednicama, kao već nesumnjivoj znamenitosti naše varoši, zaradio priličnu svotu novca, foto-žika je tvrdoglavio odbijao da istakne ljubavnikovu sliku u prašnjavom izlogu tvrdeći da je varoš — što se tiče zavodnika — u velikoj zabudi, kao što je tvrdoglavio verovao da je ostali svet u još većoj zabudi što nema sluha za glumačku darovitost tolikih mladića i devojaka, koje je on, preko svog prozorskog panoa, pokušao da lansira u sam vrh filmskog neba.

Pojava molera, kao najvećeg zavodnika naše varoši, potpuno je srušila, kao kulu od karata, vekovima stvarana, pisana i nepisana upustava o tome kako se postaje pravi muškarac i kako se najlakše osvaja žena. Brojni mladići, kojima je moler od početka postao ljubimac i uzor (a samim tim i ujaku — stari lisac je uvek bio u dosluhu sa mladima), grozničavo su nastojali da otkriju tu čarobnu formulu, taj zlatni ključić kojim je ovo zdepasto čudovište dolazilo i do ženskih srca zaključanih sa sedam brava. Počeli su sa proverom — a to znači sa radikalnim odbacivanjem osnovnih upustava o »pravom muškarcu« i »najlakšem osvajanju žena«.

1) Da li je lep?

Nije. U nijednu tipologiju muške lepote, poznatu u istoriji naše varoši, a i u svetu, nije mogao da se uklopi. Možda se moglo govoriti, sa velikim rezervama, o lepoti pečinskog čoveka, ali za nju varoš nikad nije imala sluha.

2) Da li se bavi sportom? Da li je fudbaler, bokser, plivač, košarkaš, skijaš? Uopšte: da li je neka sportska zvezda, oko koje se, kao muve oko ulične sijalice, vrte žene?

Za fudbal je glup, za šokarku mali i težak, na skije nikad nije stao, zna da pliva ali tek toliko da se ne udavi, ima snage — u zubima bi držao dvojicu, ali bi ga opet neki osrednji bokser, onako tromog, izudarao da ne bi znao šta ga je snašlo.

3) Da li lepo peva, svira, igra?

Ništa naročito. Pevao je, podnapit, na nekim svadbama, ali je to više ličilo na urlikanje. Nikad se nije pojavio na takmičenju za najlepši glas naše varoši gde su najuspešnijim pevačima izjavljivala ljubav, u transu i hysteriji, čitava ženska odeljenja naše gimnazije. Niko ga nije video da svira, pogotovu ne gitaru i bubnjeve, dva instrumenta na kojima su neki momci stekli lepu slavu i ne mali broj obožavateljki. Na igranci — mestu na kom su počinjala mnoga ljubavna osvajanja, nikad se nije pojavio.

4) Da li je bogat?

Ne. Na molerskoj četki slabo je ko zaradio. Nema kola, dobro uređeni stan, dosta para — sve ono što je potrebno za uspešno osvajanje žena naše varoši i sveta.

5) Da li se lepo oblači?

Ne. Manje-više je u umazanom, radnom odelu, s kapom od novinske hartije, a nedeljom i praznikom u običnoj konfekciji, kupljenoj na rasprodaji. Ne prati modu, ne šije kod našeg krojača, ne odlazi u kupovinu u glavni grad, a o Italiji i inostranstvu i ne sanja.

6) Koje dezodoranse, kolonske vode, losione pre i posle brijanja, paste za zube, šampone — upotrebljava?

Zna se samo da u kiosku kupuje najjeftiniju pastu za zube. Kosu pere običnim sapunom jednom nedeljno, ali iz nje nikako ne uspeva potpuno da odstrani kreč tako da izgleda kao da su mu nad glavom čučali vrapci.

7) Da li je obrazovan, čovek od kulture?

Ima četiri razreda osnovne škole, ne zna i ne priča o politici, umetnosti, nauci, pa čak ni o fudbalu, nije baš mnogo izdšan na rečima, ne poznaje pravila lepog govora, ne zna ni jedan stih, nijednu frazu koju žene vole da čuju, u kući ima četiri knjige kupljene na oplatu: »Narodni kuvar«, »Narodni lekar«, »Boje i lakovi« i »Do smrti neustrašiv«, roman O. Džerija, desetak ploča novokomponovane narodne muzike.

8) Da li je duhovit?

Ne. Viceve retko priča. Nije poznat po zavrzlama i burgijama. Nikad nije doživeo da se svet tiska oko njega i otvorenih usta hvata svaku njegovu reč, kao što to prati čuvene vicaroše i zabavljače.

Samo se jedna tačka iz poznatih upustava nije mogla obojiti; ona je bila i najtajnovitija. U pitanju je bila molerova muškost. O njoj su isprepletene takve fantastične priče da se ujak, stari nadrealista, hvatao za glavu. Jelu, bukvu, zmiju sa

tri glave, motor sa dvesta konjskih snaga, zmaja, armirani beton, betonskog konja, vodopad, struju visokog napona, mlazni avion, raketu, protivtenkovski top, minu, vulkan, zemljotres, munju, bušilicu za naftu — sve je to imao moler u svojim pantalonama.

Razumniji su, ipak, smatrali da moler poseduje neko šesto čulo za žene, neki tajni magnet, alem-kamen čiji sastav niko ne može saznati, a čija su dejstva vrlo poznata.

U celu priču još veću zbrku je unosila činjenica da je moler srećno oženjen i otac dvoje dece. Molerova žena, prerano ostarila od napornih kućnih poslova, gotovo se ponosila što joj je muž takav, govoreći da je izabrala pravog, čim valja i tolikim drugima.

Ujak se odmah zbližio sa molerom. Ne u kafani, gde je upoznao većinu prijatelja, jer veliki ljubavnik nije uživao u lumperajkama. Njihovo prijateljstvo pada u vreme velike ujakove sakupljačke strasti koja se kod njega nije, kako to obično biva, javila iz dosade, iz onog stanja kad čovek ne zna šta će sa sobom; harmonikaš je živio tako intezivno da ni u grubu neće moći da se skrasi, a da će nešto smisliti kako da iz njega izade, to je sasvim sigurno.

Ujak je — najverovatnije kad je došao na ideju da piše svoju antihroniku — odlučio da jedan deo podrumskih prostora upotrebi za prikupljanje raznih, na prvi pogled, nevažnih stvari, ali dragocenih kao građu za njegovo ambiciozno literarno delo. Uvek mimo sveta, on je sakupljao perlice, kafanske račune, čaše, salvete, jelovnike, belutke, žilete, pikavce, prazne duvanske paklice. Svom neobičnom sakupljačkom poslu ujak je davao izvesni dublji smisao.

»Čemu pikavci? pitate. Ima ih na hiljade, a svi su različiti. Svaki je, na svoj način, upleten u malu ljudsku dramu. Vidite ovaj duži, ovu takoreći tek ugašenu cigaretu: nju je kapetan Vuk ugasio pre nego što je sasuo vino u lice onom hvalisavcu Lazi. Ovaj, ispušen do kraja, izgrižen, taj pripada Filipu. Za mnoge ne znam ni čiji su. Ali zar vam ovaj, ovako nemilosrdno zgnječčen, ne govori o nekoj napetosti, uznemirenoj osobi? A ovaj, ugašen u vinu... Hajde, malo mašte... To je Prletov pikavac, nađen u Zvrkijevoj sobi...« objašnjavao je ujak začuđenim posetiocima i turistima, koji su njegovu kuću obilazili kao jednu od znamenitosti našeg kraja, po značaju gotovo ravnim našim poznatim manastirima.

Da li je ujak uticao da se i kod molera razvije sakupljačka strast, ili je do nje došlo samoinicijativno, teško je utvrditi. Tek, Četka je otkrio ujaku da i on sam, u zabačenom delu magacina, čuva izvesne predmete. »Boje, četke?« pitao je ujak. Moler se nasmejao. Stari naivčina nije mogao da pogodi ono što bi svako dete naslutilo: najveći švaler naše varoši sakupljao je ženske gaćice, prslučiće, čarape i pramenove kose. Ujak se zapanjio brojem i raznovrsnošću primeraka. Kao iskusni sakupljač, odmah je prionio na posao da od tog dragocenog materijala, nabacanog u prašnjavom ormanu, napravi nekoliko solidnih kolekcija. Uz svaki primerak privezao je kartončić na kome su bili ispisani (tehničkim slovima, ujakovom rukom) osnovni podaci: ime vlasnika, vreme i mesto dobijanja poklona, veličina, sastav materijala, skupljanje po dužini i širini prilikom pranja, temperatura pranja, dozvoljena hemijska sredstva, godina proizvodnje, ime proizvođača. Pramenove kose smestio je u male teglice, snadbveši ih sličnim napisima. Kolekciji čarapa ujak je pridodao i jedne najlonske koje je sam imao, dosta staromodne, u gornjem delu na nekoliko mesta izbušene cigaretom. Moler se nije naročito obradovao tom poklonu iz prostog razloga što mu predmeti žena koje nije poznao ništa nisu značili.

»Ove čarape imaju istorijsku vrednost. To su jedne od prvih najlonskih čarapa koje su prošetane u ovoj varoši. Dobio sam ih od dame kojoj sam jedno veče, dobro raspoložen, svirao i pevao na uvo. To isto veče skinula ih je i poklonila. Rupe od cigarete samo svedoče o daminom burnom životu. I takve, oštećene, u tim posleratnim godinama bile su pravo malo bogastvo« — objašnjavao je harmonikaš.

Ujak i moler nisu razmenjivali primerke svojih kolekcija. Njihova interesovanja bila su potpuno različita. Ipak, ujak je zamolio svog prijatelja da mu pomogne u kompletiranju dugmadi. Ovaj je rado pristao. Moleru su se dugmadi činila bezvrednim i nimalo egzotičnim u odnosu na ženski veš i kosu. Za nekoliko meseci ujak je od Četke dobio preko stotinu različitih ženskih dugmansi i kopčiči za bluzu, pantalona, brushaltera, jakni, košulja. Dva prijatelja su se, najmanje dvaput nedeljno, sastajala (naizmenično, u ujakovom podrumu i magacinu molerske zadruge) da pokažu jedan drugom nove primerke iz svojih kolekcija i procene njihovu vrednost.

Kad je njihovo prijateljstvo bilo na vrhuncu, ujak je — od koga se to nestrpljivo očekivalo — konačno dao objašnjene čarobne formule molerovog meteorskog uspeha kod žena. Četka je samo prividno ružan i glup. U krevetu, na samo jednu jedinu reč — koju ujak ne zna — ovaj se, zdepast i ružan, pretvara u princa iz bajke, a zapušteni i prijavni magacin molerske zadruge u raskošni dvorac u kome su sve lepote ovog sveta na dohvatu ruke. Tu se, prema želji svake ljubavnice, kreće na svojevrstno putovanje, na sve četiri strane sveta, u prošlost i budućnost, pod zemlju i na nebo. Putnici su čas na nekoj peskovitoj plaži Jadrana, čas u carskoj odaji zlatom obloženoj, gde

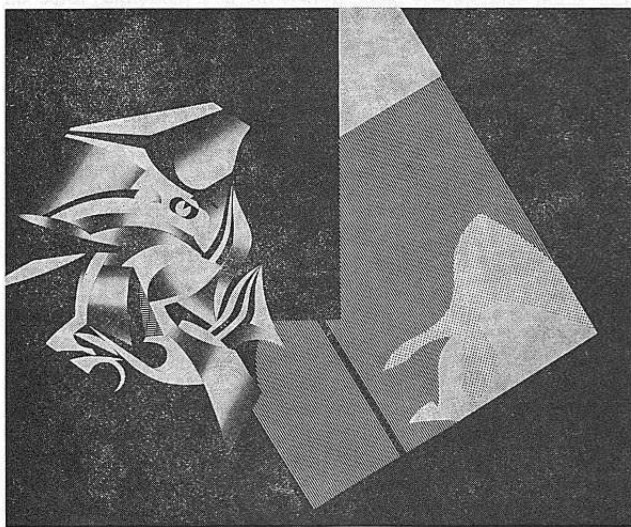
ih, uz pesmu i igru, poslužuju golišavi mladići i devojke; čas su u super-mlaznom avionu u kojem jedu dobar čorbast pasulj, u interkontinentalnom ekspres vozu, u spavaćim kolima u kojima posmatraju, pred spavanje, televizijski program u boji; čas su u nekom afričkom selu u gostima kod samog poglavice, čas u bosanskim planinama pokraj rakijskog kazana. Učini li im se da je u Alpima isušive mrazovito, lete pravo u toplu Indiju; dosade li im noćni klubovi i diskotete, odlaze u običnu kolibicu na Kopaoniku, u kojoj, pored razbuktale vatre, slušaju jezivo zavijanje izgladnelih vukova; ne dopadne li im se pozorišna predstava u Parizu, zabasaju u neku krčmu na prašnjavom putu u kojoj im stani Ciganin, dok šoferi piju u srći do kolena, peva na uvo bekrijske pesme; zavrti li im se u glavi od brze vožnje u raketi zemlja-mesec, silaze u rudnik uglja osamsto metara pod zemljom na rudarski doručak: kuvana jaja, slanina i crni luk. Nadasve, na svim tim putovanjima, Četkine ljubavnice imaju pored sebe prelepeg mladića koji samo po retkim vlasima na glavi (ni ta čarobna reč nije mogla da odstrani kreč iz kose) podseća na molera. Njihov novi ljubavnik oblači se po poslednjoj modi, ima na raspolaganju stotinu odela i najmanje dvadesetak kravata koje nisu sa gumenom vrpcom, desetak šuškvac-mantila (ah, to vreme kad je šuškvac-mantil vredeo zlata!) bezbroj košulja. Taj strašni dasa zna nekoliko stranih jezika, završio je tri fakulteta, u svakom društvu ume da se ponaša a po željama ljubavnica postaje čuveni filmski glumac, igra centarfora u »Crvenoj zvezdi«, prvi je kosmanaut koji zakoračuje na Mars, čuveni lekar koji je pronašao lek protiv raka, frajer čije pesnice ruše sve oko sebe, baraba koja na iskap popije litar rakijske, harmonikaš koji pesmom iz groba mrtve diže.

Koja je to čarobna reč i kako je za nju Četka saznao? niko nije izdržao da do kraja sasluša ujakovu priču.

Kao što je već rekao, ujak ne zna koja je to reč, verovatno je neka bezvezna i potpuno besmislena, kao »trt-mrt«, »krk-rk« i tome slično. Iako mu je ujak najveći prijatelj, moler ne sme da kaže ni koja je to reč ni kako je za nju saznao, jer bi istog trenutka izgubio moć koju ima.

Nedosledan samom sebi, od svog rođenja pa do smrti, a i posle, ujak je zaboravljao da ovakvo objašnjenje protivreči onom koje je ranije, u periodu kad se aktivno bavio politikom, vatreno iznosio i branio: da je moler pravi izdanak naše varoši, simbol naše sveže krvi, naše velike snage.

Nezgrapni Četka, ni sam ne shvatajući u kakvom se to času našao, slepo se predavao ljubavnim avanturama koje su ga nosile svojim tokovima kao matica opali list. Njegova nesreća počinje od onog trenutka kad je sebi, kao najvećem ljubavniku naše varoši, pokušao da pridaje veći značaj nego što ga je imao i mogao imati, u tom trenutku i u tim okolnostima. Samouvereni osvajač brojnih ženskih srca, čovek koji je usrećio na stotine žena, zaželeo je da mu, kao takvom, sa nesumljivim zaslugama za našu varoš, svi odaju dužnu počast i priznanje. Ne zna se da li je priželjkivao jednu od naših nagrada za životno delo, ali se ljutio što ga, kao već uglednu ličnost, kao znamenitost naše varoši, ne pozivaju na prijeme, svečane večere i druge proslave, što mu ne obezbeđuju besplatne ulaznice za fudbalske utakmice, pozorišne i filmske premijere, koncerte i cirkuske predstave, što ga, na kraju, ne biraju u razne počasne savete, odbore i komisije. Kad se već varoš nije setila niti imala namere da ga uvrsti u odabrani krug svojih uglednih građana, moler Četka se počeo našim korzooom šetkati nadmeno, s rukama u džepovima, otpozdravljajući poznanicima s visine klimanjem glave i krajnje ledenim osmehom ne krijući prezir prema nama, običnim smrtnicima. Sasvim slobodno, na javnim mestima, prilazio je ženama s kojima je imao veze, dovodeći u pitanje, njihovu čast i rizikujući da na licu mesta bude uc-

mekan od namagarčenih muževa. Svestan paradoksalne situacije: da kao živa legenda naše varoši nema pristup u hram odabranih, uglednih građana, i niti će ga ikad imati, moler je svoju ljubavničku biografiju, odjedanput, hteo da prevede do kraja na najbolji mogući način: tragičnom smrću glavnog junaka. Umoran od silnih i besmislenih ljubavi, Četka je priželjkivao da doživi kraj svakog velikog ljubavnika: sa nožem u srcu, sa sekirom u vratu, sa desetak metaka u leđima, sa otrovom u venama. Od takve smrti Četka nije bio mnogo daleko, jer su na njega već nastali pesnicama, noževima, motkama, čuskijskama. Moler je već bio zamislio i svoju sahranu: posmrtna povorka otegnuće se kroz sve ulice naše varoši, škole i preduzeća neće raditi, vojnici će biti oslobođeni vežbi, saobraćaj će biti zaustavljen. Nad otvorenim grobom, ispred buketa mikrofona, zasipan blicevima foto-reportera, govoriće ujak, stari pesnik, čovek koji je najbolje poznao mračne i guste lavirinte ljudske duše, pa i molerove. Ujakove reči prekidaće strašno ridanje stotine žena u crmini, koje će, raspletenih kosa i izgredanog lica, ničice padati ka zemlji. Za nekoliko meseci magacin molerske zadruge preurediće se u muzej ljubavi u kojem će, pored poznatih kolekcija ženskih gaća, prslučića, čarapa i kose, smeštenih u staklenim kutijama i, za svaki slučaj, dobro obezbeđenih, biti izložene molerove fotografije, pisma, molerski alat i drugi predmeti i dokumenti koji govore o životu našeg najvećeg ljubavnika.

Pre nego što je stigao da bude izrešetan, izboden, otrovan i sasečen, moler je lagano ali bespovratno gubio glas najvećeg ljubavnika naše varoši. Većina ljubavnica ga je izbegavala, a nove je teško nalazio. Za žene je već bio kao iznošena košulja, kao svakodneвно jelo, kao poznate reči. »Došadi s jednog izvora piti vodu, pa bila ona i najbistrija!« govorio je ujak, čuveni sakupljač belutaka, pertli, salveta, računa, jelovnika i — narodnih poslovice!

Moler nije uspeo da okonča svoju ljubavničku biografiju onako kako je želeo. Neoprezan, okliznu se sa skele i, onako težak, tresnuo na betonski pod. Taj pad, koji ga je koštao prelomljene kičme, većito ga je prikovao za krevet. Dok je ležao u bolnici, čistačica molerske zadruge prodala je kao stare krpe kolekciju ženskog veša, već nagriženog moljcima. Teglice sa kosom, neupotrebljive čak i za turšiju, bacila je na đubrište.

Po ujakovoj priči — koja se, kao i obično, s velikim interesovanjem očekivala — moler je časlosno završio svoju ljubavničku biografiju iz čiste neopreznosti: po zakletvi, on nikom nije smeo da oda čarobnu formulu, koja je od njega stvarala lepog mladića a od magacina raskošne odaje. Neka prolaznica, auto-stoperka, žena neviđenih ljubavnih veština, uspela je da od molera, opijenog, izmami čarobne reči. A one su, iako besmislene, bile više nego jednostavne: »Krk-drk«. Da: k — r — k — — d — r — k! Čarobnu formulu moler je saznao od nekog divljeg goluba, prevrtača, kojeg je, malaksalog, izvadio iz nabujale reke, nahranio i sklonio na tavan, daleko od mačaka, da ozdavi. Golub je bio neka čudnovata ptica, koja mu se, kao što je svi-ma bilo poznato dobro odužila.

U varoši je iznenada nastala neviđena trka u zgovaranju što besmislenijih i nerazumljivih reči; svi su ih izgovarali, na radnom mestu, u školi, na ulici, u kući, dok su jeli, pa čak i u kratkotrajnom snu, svodeći upotrebu razumljivih, svakodnevnih na što manju meru. Tad se uvidelo da ljudi, ako samo žele, mogu da žive i s mnogo, mnogo manje reči. Cela varoš je i danju i noću brujala od nerazumljivih reči, kao da u njoj žive vrapci-dživdžani.

Isto tako, iznenada je posvećena velika pažnja golubovima, kako pitomima tako i divljima. Na krovovima, drveću, spomenicima, banderama, fabričkim dimnjacima napravljene su kućice za te plemenite ptice, sasvim udobna skloništa koja su imala tekuću vodu i centralno grejanje, a na trotaorima su postavljene tezge, na kojima je uvek bilo prvoklasne pšenice, kukuruza i čokoladnog zrnevlja (odmah je utvrđeno da golubovi od poslastica najviše vole čokolade). Preko noći je osnovano Udruženje prijatelja golubova za čijeg je predsednika jednoglasno izabran ujak.

¹ Ne mogu da odolim a da ne navedem iz ujakovne antihronike (bolje reći skice za antihroniku — pošto ova nikad nije završena, pa čak ni u delovima pripremljeno za štampu) opis Aninog odlaska u magacin: »Te tople, majske noći, dok su sanjivu varoš plavili mirisi jorgovana, maturantkinja Ana, u belojoj, prozračnoj haljini, kao da je istog trenutka sišla s filmskog platna, tačno u pomoć iskrala se s matuske večeri i, poput mesečarke, vodena snažnim instinktima ljubavi i požude, došla je u Mićin magacin, u kojem je pred iznenadnim molerom, na umašenoj bundi, otvorila svoje mlado i nevino telo kao orošena ruža krunicu prvom zraku sunca. Te tople majske noći dok su varoš zasipali rojevi zvezda, Mića je bojio i samo nebo; zamasi njegove četke bili su tako snažni da se boja prospala po planinama, rekama i morima; nikada više no tada nije na zemlju palo zvezda u svim mogućim bojama.«

² U ujakovoj antihronici, punoj neverovatnih obrta, pa i izmišljotina, postoji jedna rečenica u kojoj se kaže da je moler Četka krajnje kukavički, s leđa, izrešetao pištoljskim mecima u spavaćoj sobi jedne od raskošnih vila na našoj planini. Ti hici — kaže se dalje — ne mogu i niti će zaustaviti nadiranje onih koji stvaraju veličanstveno poglavije u novijoj istoriji sveta. »Već sutra će se u našoj varoši roditi hiljade i hiljade novih Četki«, piše ujak.